

Γεράσιμος Αρσένης

Σ' ότι αφορά το Λύκειο η ιδέα ήταν να πάψει να είναι ένας φροντιστηριακός προθάλαμος της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Να αποκτήσει μια αξία από μόνο του. Στην πράξη όμως αυτό ήταν και το σημείο με τις περισσότερες αντιδράσεις. Περιμένατε ότι θα είχατε τόσο σφοδρές αντιδράσεις;

Να σας πω ότι περίμενα αντιδράσεις αλλά όχι τόσο σφοδρές όσες αντιμετώπισα. Το Λύκειο αντί να ήταν μια αυτοδύναμη εκπαιδευτική βαθμίδα που θα βοηθούσε τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είχε γίνει ένα φρονιστήριο. Αυτό η δική μου εκπαιδευτική μεταρρύθμιση αποσκοπούσε να το καταργήσει. Με ποιο τρόπο; Πρώτον απελευθερώνοντας τον πτυχιούχο του Ενιαίου Λυκείου από τις εξετάσεις. Δηλαδή αυτός που έπαιρνε το απολυτήριο του Ενιαίου Λυκείου είχε μια θέση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ανοίγοντας την 3βάθμια εκπαίδευση. Και πράγματι αυτό έγινε, από 42,5 χιλιάδες εισακτέους που είχαμε πριν το '96 φτάσαμε στους 85.000 χιλιάδες εισακτέους, που είναι περίπου ο αριθμός των αποφοίτων του Λυκείου. Άρα έφυγε αυτή η πίεση. Το δεύτερο ήταν μέσα στο Λύκειο να γίνει η ουσιαστική αναβάθμιση των σπουδών. Εκεί μπλοκάρισε το πράγμα. Και δε φταίει ο δάσκαλος ξέρετε, αλλά στην πορεία στην ελληνική παιδεία χάσαμε το δάσκαλο, υποβαθμίσαμε το δάσκαλο. Και η παιδεία του δασκάλου στο πανεπιστήμιο είναι ακατάλληλη για να κάνει σύγχρονη παιδεία ο καθηγητής στο λύκειο και στο Γυμνάσιο. Δε φταίει ο δάσκαλος. Φταίει το αναλυτικό πρόγραμμα του πανεπιστημίου.

Δυστυχώς δε μου δόθηκε ο χρόνος. Μου δόθηκαν μόνο 3,5 χρόνια. Είχα βάλει τις βάσεις για αλλαγή αλλά το σύστημα αποδομήθηκε όχι από άλλες αντιδράσεις αλλά από το ίδιο το πολιτικό σύστημα που πήρε στην αρχή το πολιτικό κόστος να το εφαρμόσει και μετά το αποδόμησε.

Μπορεί να γίνει μεταρρύθμιση χωρίς πόρους;

Σαφώς χρειάζονται και πόροι. Ξέρετε η ελληνική κοινωνία συνολικά διαθέτει πολλούς πόρους και χρήματα για την παιδεία. Εάν βάλετε τα χρήματα που δίνει το κράτος μέσα από τον προϋπολογισμό, τα χρήματα που διαθέτει η οικογένεια για τα φροντιστήρια και την ιδιωτική παιδεία, αυτό αθροίζεται σε ένα πολύ μεγάλο ποσό. Άρα τα χρήματα δίδονται στην παιδεία αλλά δε δίνονται σωστά. Αν θέλετε και από μια διάθεση αυτοκριτικής ότι ίσως θα έπρεπε να είχα προχωρήσει πολύ πιο γρήγορα, να επιμείνω με τον υπουργό οικονομικών, ταυτόχρονα με τις αλλαγές στο χώρο της παιδείας, τις θεσμικές αλλαγές, να γινόταν και μια γενναία αναπροσαρμογή του μισθολογίου των δασκάλων και των καθηγητών, μισθοί οι οποίοι είναι πολύ χαμηλοί. Τι να σας πω; Ότι σ' όλα αυτά τα χρόνια είχαμε ησυχία και ειρήνη στα πανεπιστήμια γιατί είχα περάσει το μισθολόγιο των πανεπιστημιακών που ήταν γενναία αύξηση και αυτό νομίζω ότι έπαιξε ένα ρόλο στο ότι στα πανεπιστήμια τα πράγματα ήταν ήρεμα εκείνα τα 4 χρόνια.

- Σωστά

Αλλά δεν είναι μόνο τα οικονομικά. Αυτό το ράβε ξήλωνε που δεν είναι φαινόμενο μόνο στο χώρο της παιδείας, δείχνει την ατέλεια της λειτουργίας του δημοκρατικού μας πολιτεύματος.

Το ράβε ξήλωνε το υπεστήκατε εσείς διότι του ιδίου κόμματος ο επόμενος υπουργός κατήργησε αυτά που είχατε θεσμοθετήσει. Το υπέστη και η κ. Γιαννάκου. Γιατί;

Με την παιδεία ασχολείται το παιδί, ασχολείται ο μπαμπάς, ασχολείται η μαμά, ασχολείται η θεία, ασχολείται η γιαγιά, ασχολείται ο παππούς, ασχολούνται οι εκπαιδευτικοί, όλοι. Όταν λοιπόν πιάνεις την παιδεία ολόκληρη η κοινωνία σε παρακολουθεί και κατά κάποιο τρόπο εμπλέκεται. Για να κάνεις αλλαγές στο χώρο της παιδείας, δε μπορείς να τα κάνεις αυτά σε δύο, σε τρία, σε τέσσερα χρόνια. Θα πρέπει λοιπόν να λειτουργήσεις μέσα σε ένα σταθερό πλαίσιο δεκαετίας ας πούμε. Αυτό δε στο επιτρέπει ο πολιτικός κύκλος γιατί ο δικομματισμός στην Ελλάδα ο οποίος λειτουργεί, αναφέρεται σε 2 πολύ μεγάλα κόμματα τα οποία είναι πολυσυλλεκτικά. Όταν λοιπόν πας να κάνεις μία αλλαγή που ξεβολουεί μία οργανωμένη ομάδα, οι ισορροπίες μέσα στο κόμμα που είναι πάρα πολύ λεπτές αναταράσσονται. Εάν ένα 3% ή 4% από το εκλογικό σώμα σου φύγει από το ένα κόμμα και πάει στο άλλο, έχει κριθεί η εκλογή.

Για να σπάσουμε αυτό το φαύλο κύκλο, χρειαζόμαστε ένα νόμο ενισχυμένης στήριξης που δε θα αλλάζει ούτε με υπουργούς ούτε με κυβερνήσεις.

Στη δική μου εποχή δε μπορούσε να γίνει. Το επεδίωξα. Τότε ήταν ο κύριος Έβερτ πρόεδρος της Ν.Δ. Απέρριψε τον διάλογο τότε. Και πρέπει να σας πω την εξής μου εμπειρία. Όταν ήμουν στη Βουλή, στο καφενείο της Βουλής, μεγάλα στελέχη της Ν.Δ. και του ΣΥΝ μου έλεγαν «Γεράσιμε έχεις δίκιο, προχώρα». Στην κατάργηση της επετηρίδας, σε ορισμένα πράγματα κτλ. Ήταν οι ίδιοι όμως οι οποίοι υπέγραψαν πρόταση μομφής εναντίον μου την άλλη βδομάδα. Και τους είδα, τους είπα «βρε παιδιά αφού αυτό είναι κάτι που κι εσείς θα το βρείτε μπροστά σας αργότερα, μπορείτε να γίνετε κυβέρνηση. Γιατί δε στηρίζετε κάποιες αλλαγές εφόσον συμφωνείτε;». Κι όταν αργότερα η κυρία Γιαννάκου αντιμετώπισε προβλήματα και πολλοί διαμαρτυρήθηκαν γι' αυτό, υπενθύμισα σε παλιούς μου συναδέλφους στη Βουλή, «θυμάστε τι σας έλεγα τότε;»

Όλοι έχουμε κατά νου τις αντιδράσεις των παιδιών.

Ξέρετε όταν γινόταν οι καταλήψεις πήγαινα στα σχολεία και είχα τον πρωινό καφέ με τους καθηγητές; Και μιλούσα μαζί τους και μιλούσα και με τα παιδιά.

17.50 Πρώτα απ' όλα τα παιδιά και καλώς, δοκιμάζουν τα όρια της αντοχής της όποιας εξουσίας. Λοιπόν αυτό θα το κάνουν και δεν είναι κακό να βγαίνουν τα παιδιά στους δρόμους. Δεν είναι κακό να φωνάζουνε. Και δεν είναι κακό και να υπερβάλλουν. Κοιτάχτε όμως τι έγινε. Όταν μπαίνει καθηγητής μέσα στην τάξη και λέει «αυτά, το παλιό λύκειο που περνάγατε τα μαθήματα και δε δίνετε εξετάσεις, ήταν εξετάσεις της πλάκας, ξεχάστε το. Εδώ είναι αυστηρά τα πράγματα, θα εξεταστείτε σε 14 μαθήματα, θα σας κόψουμε, θα σας αλλάξουμε τα φώτα. Αυτό το σύστημα θα σας καταστρέψει». Κι εγώ αν ήμουν παιδί και άκουγα αυτά τα πράγματα θα δυσανασχετούσα. Τα παιδιά είχαν κινηθεί από το συνδικαλισμό των εκπαιδευτικών ο οποίος αντέδρασε γιατί φοβήθηκε την αξιολόγηση που ήταν μέσα στο σύστημα.

Για το ΤΕΛ

Είχαμε κοντά στην Τανάγρα ιδρύσει ένα Τεχνικό Επαγγελματικό Λύκειο. Και εκείνη την εποχή η ΕΑΒ, επειδή είναι η αεροπορία, η πολεμική αεροπορία, ήθελε τεχνικούς επισκευής των μιράζ. Αυτός που τέλειωνε το επαγγελματικό λύκειο έβρισκε αμέσως δουλειά με ένα μισθό πολύ μεγαλύτερο από αυτόν που θα μπορούσε να ονειρευτεί ένας απόφοιτος πανεπιστημίου. Υπήρχε όμως αντίδραση ακόμα και σ' αυτήν την περιοχή που είναι αγροτική περιοχή περισσότερο, να στείλει το παιδί στο ΤΕΛ με σαφή προοπτική απασχόλησης και να πάει στο λύκειο και στο πανεπιστήμιο για στο δίπλωμα του γιατί αυτή είναι η κοινωνική και η οικονομική ανέλιξη του παιδιού. Και ξέρετε τι έγινε τελικά; Οι οικογένειες αυτές έστειλαν τα κορίτσια στο ΤΕΛ, όχι τα αγόρια, τα οποία βρήκανε δουλειά.

Αυτό που πρέπει τώρα να μεταφέρουμε στην ελληνική οικογένεια είναι ότι το πανεπιστήμιο είναι ένας χώρος γνώσης. Το επάγγελμα είναι κάτι άλλο. Και το θέμα της απασχόλησης δε θα το λύσει το πτυχίο του πανεπιστημίου.

Πώς εξηγείται η στάση μιας κυβέρνησης που εισπράττει το πολιτικό κόστος μιας μεταρρύθμισης και στη συνέχεια αποφασίζει να την καταργήσει;

29.30 Θα σας πω πολύ ειλικρινά. Ήταν ένα τεράστιο πολιτικό σφάλμα του κυρίου Σημίτη. Κοιτάξτε, εισπράξαμε ένα μεγάλο πολιτικό κόστος. Την περάσαμε τη μεταρρύθμιση. Κερδίσαμε έστω και οριακά τις εκλογές του 2000. Αυτό που έπρεπε να κάνουμε, ήταν να ολοκληρώσουμε το έργο, πολλά πράγματα της μεταρρύθμισης έπρεπε να διορθωθούν και θα έπρεπε πάνω σ' αυτή τη βάση να περπατήσουμε βελτιώνοντας τα θετικά, διορθώνοντας τα κακώς κείμενα και τώρα πολλοί εκπαιδευτικοί μου το λένε ότι αν είχαμε συνεχίσει αυτό το έργο, το 2009 θα είχαμε μια άλλη παιδεία.

Ας πούμε ότι μετά τις εκλογές όποιος είναι κερδισμένος, με τη συναίνεση του αντιπάλου του αποφασίζει να χαράξει μια νέα πολιτική για την παιδεία και φτιάχνει μια επιτροπή με πρόεδρο το Γεράσιμο Αρσένη. Από πού θα ξεκινάγατε;

Δεν μπορείς να έχεις μια αναβάθμιση του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου εάν δεν αλλάξουν και οι σπουδές στο πανεπιστήμιο. Δε μπορείς να αναβαθμίσεις και τις σπουδές του πανεπιστημίου αν το υλικό που σου έρχεται από το λύκειο δεν έχει την παιδεία και την κουλτούρα για να αντέξει πανεπιστημιακές σπουδές κάποιου άλλου επιπέδου. Πρέπει να τα κάνεις αυτά όλα μαζί αλλά πρέπει να τα κάνεις σταδιακά, σε βάθος χρόνου. Νομίζω ότι μπορούμε μέσα σε μία 10ετία να έχουμε ένα λαμπρό εκπαιδευτικό σύστημα. Δε θα το εξετάσεις όμως, δε θα το αξιολογήσεις μετά από δύο ή τρία χρόνια, αλλά μετά από 12 χρόνια. Από τη στιγμή που το παιδί μπαίνει στην πρώτη δημοτικού με το νέο σύστημα, όταν βγάζει το λύκειο και πηγαίνει στο πανεπιστήμιο. Και με πονάει ξέρετε όταν βλέπω παιδιά δικά μας να σπουδάζουν στο εξωτερικό και να διαπρέπουν και να έχουμε εδώ ένα σύστημα που ουσιαστικά να αποθαρρύνει και απονευρώνει τη δημιουργικότητα των νέων. Είναι έγκλημα αυτό που κάνουμε για τη νέα γενιά.

Μαριέττα Γιαννάκου

Και ο άσχετος ακόμη αναρωτιέται όταν βλέπει κάθε τρία χρόνια τους πίνακες αξιολόγησης της Pisa, γιατί η Φινλανδία που είναι σε πληθυσμό, σε οικονομικές δυνατότητες, στη θέση της στο διεθνές σύστημα και στην κουλτούρα της όχι μακριά μας, έχει τόσο λαμπρές επιδόσεις κι εμείς δεν έχουμε. Τι είναι αυτό που έχουν οι Φιλανδοί και δεν έχουμε εμείς;

Νομίζω ότι αυτό που έχουν οι Φιλανδοί και δεν έχουμε εμείς είναι η πιο ψυχρή και λογική αντιμετώπιση όλων των ζητημάτων, στον πολιτικό τους χώρο, στο κοινοβούλιο τους, στα κέντρα λήψεως αποφάσεων, παντού. Εδώ είμαστε ενθουσιώδης λαός αλλά και άνθρωποι που θέλουμε η παραμικρή προσπάθεια μας να έχει αντίκρισμα την άλλη μέρα το πρωί. Εκείνοι βλέπουν τα πράγματα πιο μακροπρόθεσμα. Για να δημιουργηθεί ένα εκπαιδευτικό σύστημα στο οποίο συμφώνησαν όλοι, συζητούσαν επί χρόνια. Για να γίνει προσπάθεια να κατευθυνθεί πάρα πολύς κόσμος ή μάλλον η πλειοψηφία προς την τεχνική εκπαίδευση χρειάστηκαν χρόνια αλλά αυτά έγιναν με ψυχραιμία. Χωρίς κραυγές, χωρίς θεωρίες «εγώ δε συμμετέχω στο διάλογο, εγώ δεν έρχομαι, εγώ δε θα πάρω μέρος» κτλ. Είναι διαφορετική αντίληψη και νοοτροπία και γι' αυτό ακριβώς οι επιτυχίες τους είναι μεγαλύτερες υπό την εξής έννοια: Είναι πιο ισορροπημένες κοινωνικά. Δεύτερον δεν έχουν απαξιώσει τα επαγγέλματα κύριε Τσίμα. Εδώ έχουμε απαξιώσει τα επαγγέλματα. Καλός θεωρείται αυτός που είναι γιατρός, δικηγόρος, μηχανικός, άντε και δημοσιογράφος, να το πούμε έτσι. Δε θεωρούν τους άλλους ότι έχουν ένα αξιοπρεπές επάγγελμα, ότι είναι σοβαροί κλπ. Αυτή η απαξίωση των επαγγελμάτων και το κυνήγι ορισμένων κομματιών της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, γιατί αυτό μόνο έχει κοινωνικό αντίκρισμα, οφείλεται στη νοοτροπία των Ελλήνων και πρέπει να καταπολεμηθεί. Για να το πω πιο απλά δεν είναι λιγότερο αξιοπρεπής ένας πραγματικά εκπαιδευμένος υδραυλικός με ένα δίπλωμα τεχνικής εκπαίδευσης ούτε στην Ελβετία, ούτε στη Γερμανία, ούτε στη Φινλανδία. Στη Φινλανδία μέχρι πρότινος πήγαινε μόνο το 12% στην ανώτατη εκπαίδευση.

Αντιλαμβάνεστε ότι το πρόβλημα είναι πρώτα πολιτικό και μετά τεχνικό. Πρέπει να συμφωνήσουν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς.

Πρέπει να φτιάξουμε ένα Λύκειο όπου το παιδί που είναι έφηβος εκεί ενσωματώνει όλες τις γνώσεις που έχει πάρει κι εκεί αρχίζει να λειτουργεί και μόνο του. Να αναπτύσσει την κριτική σκέψη, να πηγαίνει προς τα έξω. Η ματιά του να κοιτάζει προς τα έξω, που είναι πολύ σημαντικό. Δεν είναι όμως μόνο να συμφωνήσουν όλοι, είναι και ταυτόχρονα να σταματήσει και να παρεμβαίνει. Να παρεμβαίνουν και τα κόμματα και όλοι να παρεμβαίνουν μέσα στο σχολείο. Είναι περίεργο ότι εδώ στην Ελλάδα θεωρείται ότι επανάσταση είναι, διάθεση για αλλαγή είναι να κλείνω το σχολείο, ή να κάνουμε κατάληψη. Αυτό είναι ένα μπουμερανγκ, είναι αυτοκτονία. Είναι σαν να βάζουμε ένα όπλο στο κεφάλι μας και να λέμε αφού θέλεις να αλλάξουν τα πράγματα μη μαθαίνεις και τίποτα.

Από το 1976 μέχρι και σήμερα όλες οι συζητήσεις επικεντρώνονται γύρω από το πρόβλημα της εισαγωγής στα πανεπιστήμια. Υπάρχει μια μαγική συνταγή;

Νομίζω ναι. Καταρχήν πρέπει να κατανοήσουμε ότι οι εξετάσεις στο πανεπιστήμιο δεν αποσκοπούν μόνο στο να δούμε ποιοι είναι οι καλύτεροι γιατί έχουμε λιγότερες θέσεις. Αποσκοπούν και στο να δούμε αν αυτός που δίνει εξετάσεις μπορεί και να τελειώσει. Αν έχει την ικανότητα, την κριτική σκέψη και την ικανότητα να τελειώσει το πανεπιστήμιο. Δεν είναι μόνο να μπει. Επομένως οι εξετάσεις μας δε μπορεί να είναι εξετάσεις παπαγαλίας και επανάληψης των κειμένων που είχαμε στο σχολείο. Θα μπορούσαν πολλές από τις εξετάσεις να γίνουν π.χ. με το multiple choice system, με το πολλαπλών επιλογών σύστημα, στο οποίο τα αποτελέσματα βγαίνουν μέσα σε $\frac{3}{4}$ μέσω του υπολογιστή και δεν αμφισβητούνται πουθενά, ούτε χρειάζονται όλοι αυτοί οι εξεταστές και να γίνεται όλη αυτή η φασαρία. Και το τρίτο που πρέπει να γίνει είναι να μην έχουμε επιλογές 100 τμημάτων που είναι άσχετα μεταξύ τους, δηλαδή δε μπήκα στη θεολογία και θα μπω στις στρατιωτικές ή στις αστυνομικές σχολές. Τώρα σύστημα που να μπαίνουν όλοι στις σχολές χωρίς κάποια κριτήρια δεν υπάρχει πουθενά στον κόσμο. Βέβαια κάποτε στο Βέλγιο έμπαιναν όλοι, εγγράφονταν στο πρώτο έτος αλλά στο δεύτερο έτος π.χ. στην ιατρική μόνο το 7% περνούσε.

Αν φτάναμε στο σημείο ωρίμανσης μια κυβέρνηση να κάνει μια μεγάλη μεταρρύθμιση έχετε σκεφτεί από πού θα έπρεπε να ξεκινήσει;

Νομίζω ότι η πρώτη παρέμβαση πρέπει να γίνει στο Λύκειο. Δηλαδή να αποκτήσει τη δική του αυταξία το Λύκειο. Να φύγει από τη λογική των εξετάσεων. Στο Λύκειο συσσωρεύονται αν θέλετε οι γνώσεις από το Δημοτικό και το γυμνάσιο, το παιδί είναι έφηβος, βλέπει τα πράγματα με μια άλλη ματιά, αρχίζει να μεγαλώνει, εκεί μέσα πρέπει να μπει πολύ έντονα η κριτική σκέψη. Εκεί η ατζέντα αν θέλετε τη γνώμη μου πρέπει να γίνει πιο ξεκούραστη και περισσότερο κριτική. Να μην υπάρχει όγκος για παπαγαλία. Π.χ. όταν βλέπουμε τον Επιτάφιο του Θουκυδίδη στην Τρίτη Λυκείου μεταφρασμένο, υπήρξε πάρα πολύ μεγάλος ενθουσιασμός απ' τα παιδιά. Υπήρχαν όμως αντιλήψεις προηγουμένως, πριν από χρόνια ότι δεν πρέπει να βάζουμε στρατηγικά κείμενα στα παιδιά. Δηλαδή μεταξύ Ομήρου Ιλιάδος και Ομήρου οδύσσειας προτιμούσαν όλοι την Οδύσσεια που ήταν πιο χαριτωμένη, πιο

ξέρετε. Γιατί η Ιλιάδα λέει είχε στρατηγικό χαρακτήρα και δεν έπρεπε . Αντίθετα εγώ πιστεύω ότι στα παιδιά πρέπει να διδάσκουμε μέσω της προσπάθειας που κάνουνε ένα είδος στρατηγικής. Να βλέπουν δηλαδή μακροπρόθεσμα. Και αυτό πρέπει να δούμε στο Λύκειο, μαζί με τις εξετάσεις να δούμε το λύκειο.

Γιατί τα μαθήματα στο λύκειο δεν είναι 4-5 με πιο πολλή κριτική ένταση; Γιατί πρέπει να έχουμε 15 μαθήματα;

Όπως επιτράπη στα ιδιωτικά σχολεία το IB, το Μπακαλορεά, έτσι πρέπει να επιτρέπεται και στα δημόσια σχολεία. Αλλά εκεί πρέπει να αλλάξουν πάρα πολλά πράγματα για να γίνει κάτι τέτοιο και να γίνει και συνθετική εργασία και οριζόντια προσέγγιση. Ίσως χρειάζεται και η δυνατότητα να μπουν κι άλλα βιβλία εκτός από το ένα περιορισμένο. Ακόμα και στην Τουρκία δεν έχουν ένα βιβλίο. Έχουν πολύ περισσότερα βιβλία. Να αφεθούν περισσότερες ελευθερίες στους καθηγητές.

Βασίλης Κοντογιαννόπουλος

Υπάρχει μέσα από 3 δεκαετίες επαναλαμβανόμενων συζητήσεων, οι οποίες συνήθως δένονται στον κόμπο της αλλαγής του εκπαιδευτικού συστήματος, του τρόπου εισαγωγής από το Λύκειο στο Πανεπιστήμιο, η μετάβαση από το Λύκειο στον Πανεπιστήμιο μοιάζει να είναι ο κόμπος γύρω από τον οποίο γίνεται όλη αυτή η συζήτηση. Είναι πράγματι αυτό το πρόβλημα και δεύτερον υπάρχει ένας σαφής τρόπος, μια μαγική συνταγή που αλλάζοντας αυτό, αλλάζοντας τον τρόπο εισαγωγής στα Πανεπιστήμια, θα λυθεί όλο το κουβάρι;

Πρώτη προϋπόθεση είναι να κατανοήσουμε ότι μεταρρύθμιση χωρίς κατάλληλη χρηματοδότηση είναι άδικος κόπος. Όπως και αντίστροφα αύξηση των δαπανών χωρίς μεταρρυθμίσεις είναι πεταμένα λεφτά. Δεύτερη προϋπόθεση είναι ότι για να ευδοκιμήσει μια μεταρρύθμιση, απαιτείται η συναίνεση τουλάχιστον των 2 κομμάτων εξουσίας. Διότι ο λαϊκισμός που επικρατεί στον κομματικό ανταγωνισμό επιβάλλει στην εκάστοτε αντιπολίτευση να δεσμεύεται ότι θα ανατρέψει την μεταρρύθμιση της προηγούμενης κυβέρνησης. Και ο χρόνος για τη συναίνεση δεν είναι οποτεδήποτε, είναι μόνο στην αρχή κάθε τετραετίας, τον πρώτο χρόνο. Τότε έγιναν και οι 2 μεταρρυθμίσεις που σε μεγάλο βαθμό πέτυχαν του Κωνσταντίνου Καραμανλή το 1976 και του Ανδρέα

Παπανδρέου το 1982. Τρίτη προϋπόθεση είναι το εξεταστικό. Αλλά καρδιά μιας μεταρρύθμισης είναι ο Έλληνας εκπαιδευτικός, πως εκπαιδεύεται, πως μετεκπαιδεύεται, πως εξελίσσεται, πως αξιολογείται, πως αμείβεται. Εάν δεν αναμορφώσουμε το στάτους του Έλληνα εκπαιδευτικού, ματαιοπονούμε. Παιδεία ποιότητας χωρίς εκπαιδευτικούς ποιότητας δεν υπάρχει.

Έχετε κάποια ιδέα πως θα μπορούσε πρακτικά να προωθηθεί αυτό που προτείνετε ;

Πρέπει να συγκροτηθεί μια διακομματική επιτροπή από πολιτικές προσωπικότητες από τα 5 κόμματα. Προσωπικότητες που έχουν αποδείξει ότι έχουν το θάρρος της γνώμης τους, δεν εξαρτώνται από την κομματική πελατεία, που έχουν αποδείξει ότι έχουν αίσθημα ευθύνης απέναντι στον τόπο, που έχουν μια γνώση τη ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πραγματικότητας. Τέτοιες θα μπορούσα να προτείνω την Άννα Διαμαντοπούλου από το ΠΑΣΟΚ, τη Μαριέττα Γιαννάκου από τη ΝΔ, τον Μιχάλη τον Παπαγιαννάκη από τον ΣΥΝ, μια τέτοια επιτροπή, υπό την προεδρία μιας προσωπικότητας πολιτικής πάντα, αναμφισβήτητου κύρους, μπορεί να καταλήξει όχι σε μια μελέτη αλλά σε αποφάσεις.

Βρεθήκατε στα εκπαιδευτικά αμέσως μετά τη μεταπολίτευση. Μπορείτε να μου πείτε τότε σε τι αποσκοπούσε η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση;

Ήταν η αποχουντοποίηση της παιδείας από τα δεινά της δικτατορίας. Και ο εκσυγχρονισμός της. Και θα σας πω ότι εγώ σφραγίστηκα από εκείνη την εμπειρία, διότι υπήρχε συναίνεση, εγώ μπορώ να τη χαρακτηρίσω μεταρρύθμιση Καραμανλή, Ράλλη του αρμόδιου υπουργού και Ευάγγελου Παπανούτσου, του υπεύθυνου για την παιδεία από την τότε Ένωση Κέντρου. Τα μεγάλα νομοθετήματα ψηφίστηκαν τότε με την αποδοχή καταρχήν όλων των βασικών νομοθετημάτων και για την δευτεροβάθμια εκπαίδευση και για την τεχνική εκπαίδευση. Στη συνέχεια, είχαμε τις μεταρρυθμίσεις του ΠΑΣΟΚ, που προφανώς έλυσαν πολλά προβλήματα του παρελθόντος αλλά και δημιούργησαν και πολλά προβλήματα του μέλλοντος, που ζούμε σήμερα, ιδιαίτερα στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση, το περίφημο άσυλο, τα αδιέξοδα στην εξέλιξη των καθηγητών έχουν την αφετηρία τους εκεί.

Από την πρώτη μεταρρύθμιση Ράλλη το πιο σημαντικό ήταν η κατάργηση της καθαρεύουσας. Και αυτή με αντιδράσεις.

Για μένα η σημασία εκείνης της μεταρρύθμισης έγκειται στο ότι οι βασικές αποφάσεις ήταν κόντρα στις θελήσεις της λαϊκής πλευράς της ΝΔ. Ε, δεν ήθελε το δεξιό κομμάτι της ΝΔ τότε την κατάργηση της καθαρεύουσας και την καθιέρωση της δημοτικής και υπήρχαν πολλές δυσκολίες τότε. Αυτό το πλήρωσε ο Γεώργιος Ράλλης με πολιτικό κόστος

γιατί διασώθηκε την τελευταία στιγμή στις εκλογές, οι οποίες ακολούθησαν.

Ε λοιπόν ας πάρουμε 2-3 επιτυχημένα συστήματα το γαλλικό με το Baccalaureate, το αγγλικό με τα GSES, το γερμανικό και ας βρούμε τη μέση οδό. Έχω καταθέσει πρόθεση για όλα αυτά, πιστεύω ότι είναι ώρα να δοκιμάσουμε την κατάργηση των εξετάσεων. Προϋπόθεση όμως ένα αξιόπιστο απολυτήριο που δε θα δίνεται από τους ίδιους τους καθηγητές. Και από κει και πέρα τα παιδιά να μπαίνουν με επιλογή τους σε όποια σχολή θέλουν με εξαίρεση αν θέλετε τις 2 βαριές σχολές, βαριές ως προς τις υποδομές και τις κοινωνικές προεκτάσεις, το Πολυτεχνείο, ορισμένες σχολές του Πολυτεχνείου και την Ιατρική Σχολή. Πρέπει τα παιδιά να μπορούν να διαλέγουν ελεύθερα, όπως το κάνει αυτή τη στιγμή ένα ελληνόπουλο που πάει στο εξωτερικό. Εκεί έχω πει ότι αν δε μπορεί το δημόσιο να τα καλύψει, να έρθουν και τα μη κρατικά πανεπιστήμια υπό τους ίδιους όρους με τα δημόσια. Στην υποβάθμιση της δημόσιας κύριε Τσίμα οδήγησαν τα κόμματα και οι εκπαιδευτικές συντεχνίες. Και καλώ σήμερα οποιονδήποτε να επισκεφθεί ένα ιδιωτικό και ένα δημόσιο σχολείο, τα ιδιωτικά λειτουργούν και λειτουργούν αποτελεσματικά γιατί εφαρμόζουν 3 βασικές προϋποθέσεις. Πρώτον υπάρχει διεύθυνση, που τα εμποδίζει να μετατραπούν σε κέντρα πολιτικής προπαγάνδας, υπάρχει αξιολόγηση των εκπαιδευτικών και υπάρχει αξιολόγηση των ίδιων των σχολείων από τους γονείς που πληρώνουν και επιλέγουν ποιο σχολείο θα επιλέξουν. Τίποτε από αυτά δεν ισχύει στο δημόσιο σχολείο, ισχύει η πλήρης διάλυση μέσω των καταλήψεων. Η κατάληψη για μένα στη δημόσια εκπαίδευση είναι η ομολογία της χρεοκοπίας του δημόσιου σχολείου.

Η δεύτερη μεταρρυθμιστική απόπειρα με την οποία συνδεθήκατε έχει μείνει ως η μεταρρύθμιση που ήθελε να φέρει την ποδιά στις μαθήτριες, την προσευχή, τη σημαία δηλαδή μια επαναφορά πιο συντηρητικών ηθικών αρχών στην εκπαίδευση.

Πράγματι εκεί έχω την ευθύνη. Ο περίφημος εκκλησιασμός, που αναφερόταν γίνεται και σήμερα, δεν άλλαξε. Η ποδιά και το πηλίκιο, ξέρετε τι μεταφράστηκε έτσι; Μια διάταξη σε διατάγματα που έλεγε ότι οι μαθητές στα σχολεία πρέπει να προσέρχονται ευπρεπώς ενδεδυμένοι, ότι κάθε σχολείο ξεχωριστά, από κοινού καθηγητές και γονείς βάζουν ορισμένους κανόνες που θέλουν να εμφανίσουν, αυτό μεταφράστηκε, δηλαδή να φοράνε ένα μπλου τζιν και ένα πουλόβερ, να μη πηγαίνουν με εξτρεμιστικές ενδυματολογικές προτιμήσεις, που δεν ταιριάζουν στο χώρο του σχολείου. Η άλλη μεταρρύθμιση ότι καθιέρωνα το joint system που παρακολουθούσε τη ζωή των μαθητών. Αυτό που καθιέρωνα ήταν που καταργούσε την αποβολή, αυτό το αναχρονιστικό αντιπαιδαγωγικό μέτρο και είπα, εφαρμόζοντας τα πιο προηγμένα παιδαγωγικά συστήματα των ιδιωτικών σχολείων και του εξωτερικού, το παιδί δεν πρέπει να φεύγει από το σχολείο, αντί για αποβολή να παίρνει

μείωση των μονάδων διαγωγής και ταυτόχρονα να υπάρχει μια διαδικασία να σβήνει με αντίστοιχες θετικές πράξεις τις κακές μονάδες διαγωγής. Απλά το ένα μου λάθος ήταν αυτό, αντί να προτάξω τον κύριο κορμό των μεταρρυθμίσεων πρόταξα τα διατάγματα, που δεν ήταν η προτεραιότητά μου. Το δεύτερο μου λάθος ήταν ότι δεν υπολόγισα το κλίμα το πολιτικό, που είχε διαμορφωθεί εκείνη την εποχή. Το πολιτικό κλίμα ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου και το ΠΑΣΟΚ ήταν υπόδικοι εκείνη την εποχή. Ε λοιπόν το κλίμα αυτό ήταν εκρηκτικό που δεν προσφερόταν για μια εκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Και το τρίτο είναι ότι δε ζήτησα προίκα για την παιδεία. Πίστευα ότι λαμβάνοντας υπόψη την οικονομική συγκυρία μπορούσαμε να κάνουμε ορισμένες τομές, χωρίς να χρειάζονται χρήματα. Ήταν και τα 2 λάθη.

Εκείνη την οδυνηρή νύχτα του φόνου του καθηγητή, ανταποκρίθηκα αμέσως με αυτό που όφειλα να κάνω, με την παραίτησή μου.

Έχετε δεύτερες σκέψεις για εκείνο το βράδυ;

Όχι κύριε Τσίμα, δεν έχω δεύτερες σκέψεις. Και να σας πω πως εκείνα τα γεγονότα εκείνων των κρίσιμων ημερών εξελίχθηκαν. Επωφεληθήκα την περίοδο των διακοπών και συντονίζοντας τους προϊστάμενους των σχολείων της εκπαίδευσης επιδιώξαμε και πετύχαμε την πρώτη μέρα μετά τις διακοπές να ανοίξει σχεδόν το 70% των σχολείων που ήταν όλα κατειλημμένα. Περιμένα ότι την επόμενη θα κατέρρεαν οι καταλήψεις. Δεν κατέρρευσαν διότι μπήκαν πια στα σχολεία κομματικοί παράγοντες της αντιπολίτευσης, να κρατήσουν πάσει θυσία τις καταλήψεις. Πάω το μεσημέρι στην κυβερνητική επιτροπή της Τρίτης και λέω ότι εξάντλησα τις δυνατότητες μου ως Υπουργός Παιδείας, είναι στιγμή να επέμβει η οργανωμένη πολιτεία, εισαγγελικές και αστυνομικές αρχές να ανοίξουν τα σχολεία. Γιατί εν τω μεταξύ είχαν αρχίσει επεισόδια μέσα και έξω από τα σχολεία. Η κυβερνητική επιτροπή δυστυχώς αποφάσισε να περιμένουμε μια εβδομάδα ακόμα, το βράδυ εκείνο έγινε η άφρον ενέργεια, μια οργάνωση νεολαίας να πάει να καταλάβει ένα σχολείο, να διώξει τους καταληψίες και στη συνέχεια μια άλλη ομάδα αντιφρονούντων και πάνω στη συμπλοκή είχαμε αυτό το τραγικό αποτέλεσμα. Ανέλαβα χωρίς προσωπικές ευθύνες την πολιτική ευθύνη για αυτό το γεγονός και για να δώσω διέξοδο στην κυβέρνηση μου και στο κόμμα της ΝΔ. Και έδωσα τη σκυτάλη για να συνεχιστεί η μεταρρύθμιση, πιστεύοντας ότι με ένα άλλο πρόσωπο μπορούσε να περισωθεί η μεταρρύθμιση. Όμως η πίκρα εκείνης της νύχτας δε φεύγει. Η πίκρα για τον άδικο χαμό ενός ανθρώπου και η πίκρα γιατί για ένα πολιτικό, στόχος δεν είναι να γράφει βιβλία, στόχος είναι να κάνει πράξη αυτά που θέλει.